

AN'ANAVIY VA BOZOR UCHUN ISHLAB CHIQARUVCHINING BELGILARI HAMDA FARQLARI

Qarshi davlat texnika universiteti
PhD, dotsent Abdunazarova Feruza

Kirish soʻzi: Iqtisodiy faoliyat insoniyat taraqqiyotining eng muhim sohalaridan biri boʻlib, u turli tarixiy bosqichlarda turlicha shakllarda namoyon boʻlgan. Dastlabki davrlarda odamlar oʻz ehtiyojlarini qondirish maqsadida anʼanaviy ishlab chiqarish bilan shugʻullangan boʻlsa, jamiyat rivojlanib, ijtimoiy mehnat taqsimoti chuqurlashgani sari Bozor uchun ishlab chiqaruvchiga oʻtilgan. Bu ikki ishlab chiqarish shakli oʻzining maqsadi, tashkil etilishi, mahsulotni taqsimlash va isteʼmol qilishdagi farqlari bilan ajralib turadi. Ularning iqtisodiy tizimdagi oʻrni va ahamiyatini tushunish, hozirgi zamon bozor iqtisodiyotining negizini anglash uchun muhim hisoblanadi.

Kalit soʻzlar: Anʼanaviy ishlab chiqarish, Bozor uchun ishlab chiqaruvchi, bozor iqtisodiyoti, ishlab chiqarish shakllari, mehnat taqsimoti, ixtisoslashuv, pul munosabatlari, mahsulot ayirboshlash, iqtisodiy tizim, tarixiy rivojlanish

Insoniyat jamiyatining rivojlanishida ijtimoiy xoʻjalikni tashkil etishning ikkita umumiy iqtisodiy shakli ajralib turadi. Umumiy iqtisodiy shakllarning tarixan birinchisi anʼanaviy ishlab chiqarish hisoblanadi. Ijtimoiy xoʻjalikning bu shaklida yaratilgan mahsulotlar ishlab chiqaruvchining oʻz ehtiyojlarini qondirish uchun, xoʻjalik ichki ehtiyojlari uchun moʻljallangan. Isteʼmol hajmi va tarkibi koʻpincha ishlab chiqarish hajmi va tarkibiga mos kelgan, ularning bir-biri bilan bogʻlanishi bir xoʻjalik doirasida amalga oshganligi sababli juda oson kechgan. Bunday munosabatlar eng avvalo ibtidoiy jamoada, keyinchalik dehqon xoʻjaligida hukm surgan. Anʼanaviy ishlab chiqarish shakli barcha iqtisodiy jarayonlarni bir xoʻjalik doirasida qatʼiy cheklab qoʻyadi, tashqi aloqalar uchun yoʻl ochilmaydi. Ishchi kuchi muayyan xoʻjalikka juda qattiq biriktirib qoʻyiladi va koʻchib yurish imkonidan mahrum boʻladi. Anʼanaviy xoʻjalik ishlab chiqarish maqsadlarini nihoyatda cheklab, ishlab chiqarish hajm jihatidan juda oz va turi jihatidan kam boʻlgan ehtiyojlarini qondirishga boʻysungan. Shuning uchun ham jamiyat asta-sekinlik bilan Bozor uchun ishlab chiqaruvchiga oʻtadi. Bozor uchun ishlab chiqaruvchi anʼanaviy xoʻjalikning rivojlanishi, mahsulotlar turi va miqdorining oʻsishi natijasida vujudga keldi. Bozor uchun ishlab chiqaruvchi, yaʼni tovar xoʻjaligida kishilar oʻrtasidagi iqtisodiy munosabatlar buyum orqali, ular mehnati mahsulini oldi-sotdi qilish orqali namoyon boʻladi. Bozor uchun ishlab chiqaruvchining anʼanaviy ishlab chiqarishdan farqi shundaki, bunda tovar yoki xizmat oʻzining isteʼmoli uchun emas, balki bozorga sotish

uchun yaratiladi. An'anaviy va tovar xo'jaliklarining bir-biridan farqini ko'rish mumkin. An'anaviy va tovar xo'jaligining bir-biridan farqlanishi Asosiy jihatlar Moddiy ne'mallarni ishlab chiqarish maqsadi Ishlab chiqariladigan mahsulot tarkibining aniqlanishi iste'molchini o'ziga jalb etish uchun kurash ishlab chiqarilgan mahsulotning iste'mol qilinishi darajasi ishlab chiqarish jarayonida ishchi kuchining ishlirok etish tamoyillari an'anaviy xo'jalik shaxsiy ehtiyojlarni qondirishda foydalanish ehtiyojlari va imkoniyatlardan kelib chiqqan holda oldindan aniqlanadi. Bunday kurash mavjud emas Barcha ishlab chiqarilgan mahsulotlar to'raligicha iste'mol qilinadi Ishlab chiqarish jarayonida faqat o'zining va oila a'zolarining ishchi kuchidan foydalaniladi Tovar xo'jaligi Boshqa tovarlarga ayirboshlash, bozorda oldi-sotdi qilish Bozordagi muayyan talab va ishlab chiqaruvchining xususiy manfaati asosida aniqlanadi Bunday kurash mavjud va tovar xo'jaligining rivojlanishi bilan kuchayib boradi Ishlab chiqarilgan mahsulotlar ayrim torlari va qismlarining sotilmay qolishi ya'ni iste'mol qilinmasligi Ishlab chiqarish jarayonida yollanma ishchi kuchidan ham foydalanish mumkin Bozor uchun ishlab chiqaruvchi ishlab chiqaruvchilar bilan iste'molchilar o'rtasidagi munosabatlarning, mehnatni o'lash va uni jamiyatning jami mehnati tarkibiga kiritishning o'ziga xos usulidir. An'anaviy xo'jalikni siqib chiqarish va tovar ayirboshlashning rivojlanish jarayoni mehnat taqsimotining chuqurlashuvi, ishlab chiqarishning ixtisoslashuvi, xususiy mulkning vujudga kelishi va rivojlanishi asosida individual xo'jaliklarning tovar ayirboshlashga, oldi-sotdiga o'tish yo'li bilan boradi. Ayrim turdagi mahsulotlarni ishlab chiqarishga ixtisoslashuv, ularni turli xil ishlab chiqaruvchilar o'rtasida ayirboshlashni zarur qilib qo'yadi. Ixtisoslashuv esa mehnat unumdorligining oshishiga olib keladi, demak, tovar ayirboshlash faqat zarurgina emas, balki foydali bo'lib boradi. Vaqtni va moddiy resurslarni tejash tovar xo'jaligini rivojlantirishning harakatlantiruvchi kuchi bo'lib chiqadi. Ayirboshlash jarayoniga tortiladigan ishlab chiqaruvchilar bir-biriga tobora ko'proq bog'liq bo'lib qola boshlaydi. Dastlabki davrlarda tovar xo'jaliklari jamoalar, quldor latifun- diyalari, feodal va dehqon xo'jaliklari o'rtasida aloqalar o'rnatilishiga yordam berib, ishlab chiqarishning va umuman jamiyatning rivojlanishi uchun qo'shimcha imkoniyatlar ochgan. Ma'lum tarixiy davrlarga kelib tovar munosabatlari jamiyat iqtisodiyotining barcha tomonlarini keng va chuqur qamrab oladi. Tovar xo'jaligining vujudga kelishi va amal qilinishining ijtimoiy- iqtisodiy asoslari hamda shart-sharoitlari quyidagilardan iborat: 1. Ijtimoiy mehnat taqsimotining ro'y berishi. Bunda ishlab chiqaruvchilar u yoki bu aniq mahsulotni ishlab chiqarishga ixtisoslashadi. Ixtisoslashuv, o'z navbatida, qiyosiy ustunlik tamoyili bo'yicha, ya'ni mahsulotni nisbatan kam muqobil qiymatda ishlab chiqarish layoqati bilan aniqlanadi. 2. Ishlab chiqaruvchilarning iqtisodiy jihatdan alohidalashuvi. Bunda ular o'z mehnat natijalarini o'zlari tasarruf etadilar. Iqtisodiy alohidalik xo'jalik faoliyatiga oid barcha qarorlarni ishlab chiqaruvchining o'zi hal qilishini bildiradi. Xuddi shu ikki holat Bozor

uchun ishlab chiqaruvchini zarur qilib qo'yadi va bozor vujudga kelishining shart-sharoiti hisoblanadi. Mehnat mahsuli tovarga, ya'ni bozorda ayirboshlash uchun, sotish uchun tayyorlanadigan narsaga, ishlab chiqaruvchilar esa tovar ishlab chiqaruvchilarga aylanadi. Bozor uchun ishlab chiqaruvchining mohiyatini yanada kengroq tushunish uchun uning asosiy unsuri bo'lgan tovarning xususiyatlarini ko'rib chiqish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Xulosa: An'anaviy va Bozor uchun ishlab chiqaruvchi jamiyat iqtisodiy rivojlanishining turli bosqichlariga xos shakllardir. An'anaviy ishlab chiqarish o'z-o'zini ta'minlashga asoslangan bo'lib, soddaligi, bozordan mustaqilligi va pul munosabatlarining yo'qligi bilan ajralib turadi. Bozor uchun ishlab chiqaruvchi esa iqtisodiy aloqalarning murakkablashuvi, bozor munosabatlarining rivojlanishi, ixtisoslashuv va ish taqsimotining chuqurlashuvi natijasida shakllangan. Zamonaviy jamiyatda Bozor uchun ishlab chiqaruvchi ustuvor hisoblanadi va iqtisodiy taraqqiyotning asosini tashkil etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Z.T. Gaibnazarova, SH.A. Isamuxametov. Iqtisodiyot nazarisa. Darslik –T.:
2. Xodiyev B.Yu., Shodmonov Sh.Sh. Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik. -T.: Barkamol fayz-media, 2017, 783 bet.
3. Улмасов А., Вахабов А. В. Икгисодиёт назарияси. -Т.: Иктисод-молия, 2014,480 б.
4. Шодмонов Ш.Ш., Еофуров У.В. Икгисодиёт назарияси. Дарслик. -Т.: Иктисод-молия, 2010,728 б.